

Шаршонь Микола Зіновійович
студент гр. ФФзм-11, ФФО, ЗУНУ, м. Тернопіль
Науковий керівник: д.е.н., професор Кізіма Т. О.

ПРАГМАТИКА ФОРМУВАННЯ ЗАОЩАДЖЕНЬ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА РИНКУ БАНКІВСЬКИХ ПОСЛУГ УКРАЇНИ

У нинішніх складних соціально-економічних та військово-політичних умовах, пов'язаних із поширенням коронавірусної інфекції в Україні і світі та початку повномасштабної війни РФ проти України надзвичайно актуальною продовжує залишатися проблема ефективного використання заощаджень домогосподарств як додаткового ресурсу для зменшення негативного впливу пандемічних шоків і поетапного відновлення та розбудови вітчизняної економіки. Адже «мобілізація тимчасово вільних коштів фізичних і юридичних осіб та їх ефективний розподіл між різними секторами економічної системи, що здійснюється за допомогою фінансового ринку» [7, с. 62] є надзвичайно важливим фактором і стимулом економічного зростання, а процес трансформації накопичених заощаджень у потужний інвестиційний ресурс «окрім економічного, має також вагоме соціальне і політичне значення, оскільки сприяє підвищенню життєвого рівня населення та його соціальної захищеності, зміцненню середнього класу й посиленню його фінансової незалежності» [5, с. 171].

Тож, враховуючи те, що «за сучасних умов не можна обмежуватися інформацією про встановлені на певний час економічні відносини. Велике значення має також інформація про еволюцію цих відносин, тривалішу динаміку економічного розвитку» [4, с. 37], проаналізуємо прагматику формування заощаджень вітчизняних домогосподарств на ринку банківських послуг України упродовж останніх шести років.

Спершу варто наголосити, що питома вага заощаджень у доходах населення України (табл. 1) упродовж останніх років демонструє від'ємні значення, що свідчить про переважне використання нашими співвітчизниками раніше накопичених заощаджень саме у кризові періоди 2019-2021 років, спровоковані поширенням пандемії коронавірусу та запровадженням локдауну, а відтак і неможливістю отримувати звичні доходи та здійснювати достатній обсяг заощаджень.

Таблиця 1

Динаміка заощаджень у доходах населення України у 2016-2021 рр. [3]

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	2021 р.
1. Доходи – всього, млн грн	2002383	2475826	3219518	3699346	3972428	4698611
2. Заощадження (нагромадження нефінансових активів і приріст фінансових активів) – всього, млн грн	-18400	-68980	16771	-116165	-17017	-177369
3. Частка заощаджень (їх використання) у доходах, %	-0,92	-2,79	0,52	-3,14	-0,43	-3,78

Так, у 2021 році спостерігаємо від’ємний приріст заощаджень (тобто їх використання) у розмірі -3,7% порівняно з 2020 роком (рис. 1).

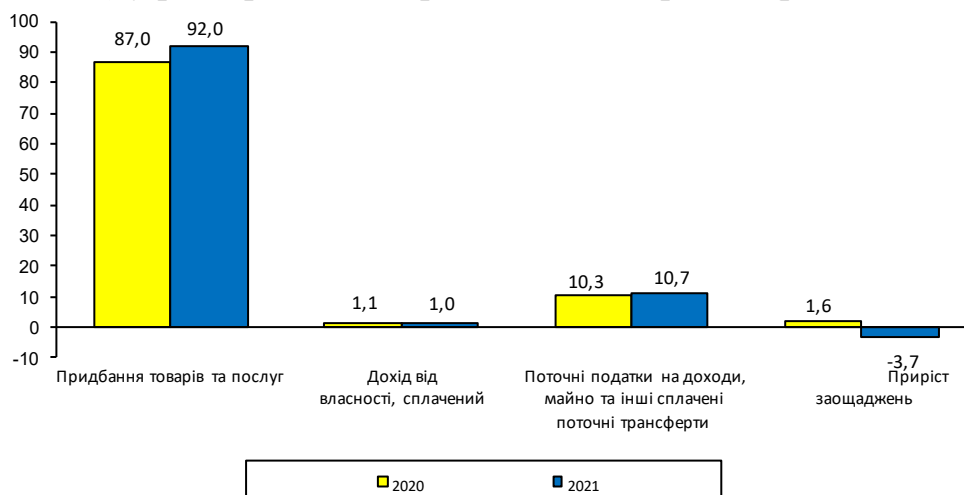

Рис. 1. Структура витрат і заощаджень населення України у 2020-2021 роках [3]

Це і не дивно, адже, як свідчать дані Державної служби статистики України, реальний наявний дохід українців у карантинному 2021 році теж знизився (на 4,3%) у порівнянні із 2020 роком (рис. 2).

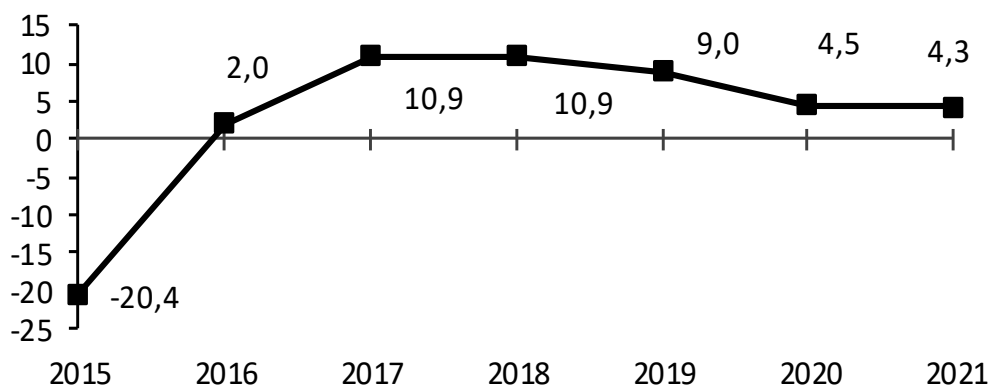

Рис.

2. Динаміка реального наявного доходу населення України у 2015-2021 роках (у % до попереднього року) [3]

Відтак можемо стверджувати, що падіння рівня реальних доходів населення не дає змоги переважній більшості вітчизняних домогосподарств робити заощадження. Більше того, у кризові періоди спостерігається стійка тенденція до масового використання нашими співгромадянами накопичених раніше заощаджень. До прикладу, у 2019 році частка використаних громадянами заощаджень становила -3,14% від загальної величини їхніх доходів, зменшившись у 2020 році до -0,43% (що, на нашу думку, пов’язано із загальним зменшенням споживання у «карантинному» 2020 році). Однак у 2021 році частка використаних українцями заощаджень знову зросла до -3,78%.

Поквартальна структура заощаджень населення України у 2021 році відображена у таблиці 2.

Таблиця 2

**Поквартальна структура заощаджень населення України
у 2021 році, млн грн [3]**

	I кв.	II кв.	III кв.	IV кв.	Рік
Нагромадження нефінансових активів	-14 353	-13 154	15 783	-9 954	-21 678
Приріст фінансових активів	-33071	-40689	-15889	-66032	-155681
з них					
приріст грошових вкладів та заощаджень у цінних паперах	3 229	26 400	4 600	40 326	74 555
заощадження в іноземній валюті	17 420	11 041	15 177	18 419	62 057
позики, одержані за виключенням погашених (-)	8 438	14 360	14 561	13 601	50 960
Заощадження (приріст)	-47 424	-53 843	-106	-75 986	-177 359

У зазначеному контексті важливо наголосити, що «одним із найскладніших і водночас найважливіших завдань, які домогосподарства вирішують, приймаючи рішення про здійснення заощаджень, є вибір найефективніших форм заощаджень» [8, с. 203] з урахуванням насамперед безпеки, дохідності та ліквідності кожної з них.

Для вітчизняних домогосподарств упродовж багатьох років домінуючою формою заощаджень залишаються банківські депозити, що пояснюється низкою переваг, властивих цьому інвестиційному інструменту, зокрема: «отримання фіксованого і передбачуваного доходу; можливість отримання інших банківських послуг; відшкодування коштів у випадку банкрутства банку за рахунок Фонду гарантування вкладів фізичних осіб; регулювання банківських операцій з боку НБУ; захищеність від крадіїв» [9, с. 89].

Слід зазначити, що зазвичай українці надають перевагу формуванню заощаджень у банках передусім терміном до 2 років (табл. 3). Причому у «карантинних» 2020 і 2021 роках різко зросла частка депозитів «на вимогу» - майже до 60%, що пояснюємо прагненням українців у кризових умовах завжди мати безперешкодний доступ до своїх заощаджень.

Таблиця 3

Динаміка обсягів та структура депозитів домогосподарств, залучених банками України, за строками повернення у 2016–2021 рр. [2]

Показники	2016 р.		2017 р.		2018 р.		2019 р.		2020 р.		2021 р.	
	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%	млрд грн	%
Депозити - всього	444,7	100	495,3	100	530,3	100	576,1	100	730,3	100	794,2	100
На вимогу	129,6	29,1	166,0	33,5	203,4	38,4	240,1	41,7	379,0	51,9	473,2	59,6
До 1 року	171,5	38,6	181,1	36,6	210,2	39,6	237,7	41,3	237,5	32,5	209,2	26,3
1-2 роки	138,2	31,1	142,0	28,7	109,9	20,7	92,7	16,0	104,9	14,4	101,8	12,8
> 2 років	5,4	1,2	6,2	1,2	6,8	1,3	5,6	1,0	8,9	1,2	10,0	1,3

Також варто акцентувати, що частка гривневих депозитів упродовж останніх п'яти років демонструє стійку тенденцію до зростання, а частка депозитів у доларах США та євро – відповідно зменшується, що можна пояснити вищими процентними ставками за гривневими депозитами у порівнянні із депозитами в іноземній валюті. Причому саме у 2020 році було зафіксовано найвищі темпи зростання гривневих вкладів вітчизняних домогосподарств за останні 10 років. І навіть з початку повномасштабної війни в Україні вклади українців у гривнях виростили на 21%, водночас вклади у іноземній валюті виростили лише на 2,2% (принагідно зазначимо, що для наших співвітчизників все ж «основною метою інвестування готівкової національної та іноземної валюти є не стільки отримання доходу, скільки збереження її вартості в умовах інфляції» [6, с. 23-24]).

Водночас необхідно акцентувати, що загалом вартість депозитів упродовж останніх років стрімко зменшилася, сягнувши наприкінці 2021 року 7,2% у національній валюті та 0,6% у іноземній валюті (табл. 4).

Таблиця 4

Динаміка процентних ставок за новими депозитами резидентів України у 2020-2021 роках [1]

Процентні ставки, %			
Показник	2020	грудень 2021	Зміна, в.п.
Процентні ставки за новими депозитами резидентів, з них:	5,6	4,7	-0,9
корпоративний сектор	5,2	4,6	-0,6
у національній валюті	5,4	4,7	-0,7
в іноземній валюті	1,5	1,4	-0,1
домашні господарства (крім фізичних осіб – підприємців)	6,8	5,3	-1,5
у національній валюті	10,4	7,2	-3,2
в іноземній валюті	1,6	0,6	-1,0

Дані: НБУ

Як стверджують фахівці, «українці вже майже звикли до нульової дохідності за валютними вкладками. Через мізерні ставки та помірні валютні коливання українці не хочуть збільшувати доларові заощадження в банках: об'єм доларових депозитів домогосподарств за січень – листопад 2021 року скоротився на \$21 млн (-0,24%) – до \$8,521 млрд. Ставки за депозитами в євро ще нижчі, ніж за доларовими, але 5-відсоткова девальвація євро до долара зробила купівлю європейської валюти більш привабливою в середньостроковій перспективі. Обсяг накопичень в євро на рахунках українців зріс майже на 15% – на 232 млн євро до 1,782 млрд євро» [10].

Водночас зазначимо, що 1 квітня 2022 року був прийнятий Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення стабільності системи гарантування вкладів фізичних осіб» № 2180-ІХ, яким запроваджено стовідсоткову гарантію повернення вкладів та підвищення гарантованої суми за вкладками до 600 тис. грн після закінчення воєнного стану в Україні.

Відтак переконані, що, все ж, незважаючи на нинішні складні фінансово-економічні та військово-політичні реалії, «інвестиційний потенціал вітчизняних

домогосподарств все ще залишається великим, і його потрібно якнайефективніше використати в сучасних економічних умовах» [8, с. 200], об'єднавши для цього зусилля державних органів влади, Національного банку України та представників вітчизняного банківського бізнесу.

Список використаних джерел:

1. Білоус О. Ставки за рік впали на третину: під який відсоток можна розмістити депозит. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/remont-slozhnosti-nikto-vupolnyal-fregat-1642161227.html>
2. Депозити домашніх господарств у розрізі видів валют і строків погашення. URL: <https://bank.gov.ua/files/3.2-Deposits.xls>
3. Доходи та витрати населення у 2016-2021 роках. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/>
4. Кізима Т. О. Аналіз «Витрати – Обсяг – Прибуток» у діяльності спільних підприємств. *Фінанси України*. 2000. № 4. С. 37-41.
5. Кізима Т. О. Заощадження домогосподарств: світовий досвід і вітчизняні реалії. *Інноваційна економіка*. 2013. № 7 (45). С. 171-176.
6. Кізима Т. О. Прагматика та перспективи трансформації заощаджень домогосподарств у інвестиції. *Економіка. Фінанси. Право*. 2010. № 10. С. 22-26.
7. Кізима Т. О., Луцишин О. О. Аналітичний огляд інфраструктури фінансового ринку України: інституційний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Економіка». 2016. Вип. 2 (30). С. 62-69.
8. Кізима Т. О. Заощадження домашніх господарств: сутнісно-теоретичні та класифікаційні аспекти. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2010. Вип. 10 (113). С. 200-206.
9. Методика викладання фінансової грамотності: навч. посіб. / за ред. д.е.н., професора Кізими Т.О. Тернопіль: ФОП Осадца Ю.В., 2017. 200 с.
10. Садовничий В. Що відбулося з Україною: найголовніші графіки 2021 року. URL: <https://finclub.net/ua/infographica/shcho-vidbulosia-z-ukrainoiu-naiholovnishih-grafiky-2021-roku.html>